

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU
SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Kati Linna

Mitä leikki kertoo?

Näkökohtia leikin havainnointiin varhaiskasvatuksessa

Opinnäytetyö

Syksy 2020

SeAMK Sosiaali- ja terveysala

Varhaiskasvatuksen täydentävät opinnot 60 op.

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU

Opinnäytetyön tiivistelmä

Koulutusyksikkö: Sosiaali- ja terveysala

Tutkinto-ohjelma: Varhaiskasvatuksen täydentävät opinnot 60 op.

Suuntautumisvaihtoehto:

Tekijä: Kati Linna

Työn nimi: Mitä leikki kertoo? Näkökohtia leikin havainnointiin varhaiskasvatuksessa

Ohjaaja: Pia-Christine Sainio

Vuosi:2020

Sivumäärä: 20

Liitteiden lukumäärä: 5

Kehittämistehtävän tavoitteena oli koota yhteen leikin havainnointiin liittyviä keskeisiä näkökohtia ja tuoda esiin leikin havainnoimisen tärkeyttä Keski-Nurmon päiväkodissa. Tehtävä toteutettiin kirjallisuuskatsauksena, ja materiaalia työhön etsittiin alan kirjallisuudesta, tutkimuksista sekä asiaan erikoistuneiden tahojen verkkosivuilta. Kehittämistehtävässä on käsitelty havainnoinnin yleisiä peruseriaatteita varhaiskasvatuksessa, leikin määritelmiä eri näkökulmista, leikin kehityksen vaiheita, leikkitaitoja sekä leikin havainnoinnin menetelmiä ja siinä huomioitavia erityispiirteitä. Leikin havainnointiin liittyvät tärkeimmät näkökohdat tiivistettiin yhteen Leikin havainnoijan huoneentauluksi (liite1), ja työhön liitettiin myös leikin havainnoinnissa käytettäviä lomakkeita joko suoraan tai muokattuna käyttöön otettaviksi.

Havainnointi on varhaiskasvatuksessa lapsilähtöisen työskentelyn perusta, jonka varaan koko lapsiryhmän pedagogiikan suunnittelu, arviointi ja toteutus rakentuvat. Havainnointi antaa arvokasta tietoa lapsen kehityksestä ja auttaa ymmärtämään syitä lapsen käyttäytymisen takana. Kasvattajan on tunnettava havainnoinnin peruseriaatteet, joista tärkeimpiä ovat systemaattisuus, säännöllisyys, objektiivisuus ja täsmällisyys. Lapsen leikkimistä havainnoidessaan havainnoija voi käyttää strukturoituja ja strukturoimattomia menetelmiä, joissa kummassakin on omat etunsa. Leikin havainnoinnin kautta kasvattaja voi saada tietoa lapsen kaikista kehityksen osa-alueista, sillä leikissä oppimisen sisällöt yhdistyvät kokonaisvaltaisesti. Leikissä on tärkeää kuitenkin havainnoida myös lapsen varsinaisia leikkitaitoja, sillä ne ovat avainasemassa lapsen muodostaessa vertaissuhteitaan.

Keskeinen johtopäätös kehittämistehtävässä on, että lapsen leikin havainnointi ei kohdistu pelkästään lapsen leikkimiseen, vaan havainnoinnin on ulotuttava laajemmalle, myös lapsen toimintaympäristöön ja kasvattajaan itseensä. Keskeistä myös on, että havainnoinnin merkitys tiedostetaan kasvattajatiimeissä ja sille arjessa annetaan sen vaatima aika ja panostus, sillä vain sitä kautta aidosti lapsilähtöinen kasvatustyö on mahdollista.

¹ Asiasanat: havainnointi, leikki, leikkitaidot

SISÄLTÖ

Opinnäytetyön tiivistelmä	1
SISÄLTÖ	2
1 JOHDANTO	3
2 HAVAINNOINTI VARHAISKASVATUKSEN TYÖMENETELMÄNÄ.....	4
2.1 Tietoisien havainnoinnin peruseriaatteita	4
2.2 Havainnointi osana toiminnan suunnittelu-, arviointi- ja toteutusprosessia	6
2.3 Havainnointimenetelmiä	7
3 LEIKKI JA LEIKKITAIDOT HAVAINNOINNIN KOHTEENA	9
3.1 Leikin tarkastelu kehityksellisestä, vuorovaikutuksellisesta, sosiaalisesta ja pedagogisen toiminnan näkökulmasta	9
3.2 Leikin muodot ja piirteet ikäkausittain	11
3.3 Leikki-aidot	12
4 MITÄ LEIKISSÄ HAVAINNOIDAAN? MENETELMIÄ JA KEINOJA VARHAISKASVATUKSEN ARKEEN.....	14
4.1 Katse koko toimintaympäristöön.....	14
4.2 Katse kasvattajan omaan toimintaan.....	15
4.3 Katse lapseen ja lapsen leikkiin.....	16
4.4 Leikin tasojen tunnistaminen	18
5 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	20
LÄHTEET	22
LIITTEET	25

1 JOHDANTO

Kehittämistehtäväni aiheena on varhaiskasvatusikäisten lasten leikin havainnointi. Aihe valikoitui oman kiinnostukseni kautta, mutta samalla sen tavoitteena on tuoda esiin leikin havainnoinnin tärkeyttä omassa työyksikössäni Keski-Nurmon päiväkodissa. Keväällä 2020 toteutetussa Seinäjoen varhaiskasvatuksen 2020 nykytila -tutkimuksessa (Reunamo Education Research, 2020) yksi tutkimustulos oli se, että Seinäjoen alueen päiväkodeissa tuetun leikin osuutta tulisi lisätä. Tuetun leikin lähtökohtana on leikin tietoinen havainnointi. Työni on kirjallisuuskatsaus, eli se on koostettu aiheen kannalta olennaisen kirjallisuuden ja tutkimustiedon pohjalta. Kirjallisuuskatsaus on tutkimuksen teoreettinen viitekehys, jonka tavoitteena on antaa kokonaiskuva aikaisemmasta aiheeseen liittyvästä tutkimuksesta, ja jonka kanssa tekeillä oleva tutkimus käy vuoropuhelua (JYU, 2020).

Leikki on äärimmäisen arvokasta itsessään, mutta leikkiessään lapset oppivat myös elämäntaitoja. Leikkitaitojen merkitystä lasten elämässä ei voi liikaa korostaa, sillä varhaiskasvatusikäiset lapset luovat niiden perusteella keskinäiset suhteensa. Leikkitaidoissa saattaa kuitenkin olla saman ikäistenkin lasten välillä suuria eroja. Havainnoinnin antama tieto luo pohjaa lapsen yksilölliseen ohjaukseen ja koko ryhmän toiminnan suunnitteluun niin leikissä kuin kaikessa muussakin toiminnassa, ja on kaiken lasten kanssa tehtävän lapsilähtöisen toiminnan perusta. (Helenius & Lummelahti 2013, 90, 224.) Taito havainnoida leikkiä on siis varhaiskasvatuksen henkilöstön ydinosaamista. Varhaiskasvatuksessa lasten toiminnan systemaattinen havainnointi saattaa olla vähäistä, vaikka sen arvo tunnustetaan. Tähän mainitaan usein syyksi henkilöstön lisääntyneet työtehtävät, suuret ryhmäkoot, tottumattomuus sopivien havainnointi- ja dokumentointivälineiden käyttöön tai kiire. Mutta mitä kiireisempää arki on, sitä tärkeämpää on havainnointi, jotta kasvattajan ratkaisut perustuvat havainnointiin ja dokumentointiin olettamusten sijasta. Havainnointia voi harjoitella ja se on opittavissa siinä missä mikä tahansa taito. (Koivunen & Lehtinen 2015, 19, 66.) Kehittämistehtävässäni perehdyn havainnoinnin peruseräisiin varhaiskasvatuksessa, havainnointimenetelmiin, leikin kehityksen vaiheisiin, leikkitaitoihin ja leikin havainnointiin liittyviin erityispiirteisiin. Toivon, että kehittämistehtäväni antaa itseni lisäksi koko työyksikölleni eväitä havainnoida lasten leikkimistä tietoisemmin ja monipuolisemmin, jotta lapsi saisi leikkiinsä juuri sen tuen, mitä hän tarvitseekin.

2 HAVAINNOINTI VARHAISKASVATUKSEN TYÖMENETELMÄNÄ

Varhaiskasvatus on osa suomalaista koulutusjärjestelmää, joka osaltaan täydentää kotien kasvatustehtävää, ja on tärkeä osa lapsen kasvun ja oppimisen polkua. Varhaiskasvatuksen tehtävänä on tukea siihen osallistuvien lasten kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä ja oppimista. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 8.)

2.1 Tietoisen havainnoinnin peruseriaatteita

Havainnoinnilla tarkoitetaan toimintatapaa, jossa tutkittavasta ilmiöstä kerätään tietoa sitä seuraamalla ja tekemällä siitä havaintoja. (JYU, 2015.) Varhaiskasvattajat ovat aitiopaikalla havainnoimassa lapsen vahvuuksia sekä mahdollisia tuen tarpeita, jolloin kasvattajan on tunnettava havainnoinnin peruseriaatteet, ja kasvattajan koko työotteen tulisi olla havainnoiva. Tällöin hän tekee jatkuvasti havaintoja lapsista, ryhmästä ja toimintaympäristöstä, ja ”pyrkii kaiken aikaa havaitsemaan enemmän, ymmärtämään paremmin, tulkitsemaan tietoisemmin ja toimimaan tulkintojensa opastamana entistä tarkemmin lapsen tarpeisiin vastaten” (Koivunen ja Lehtinen 2015, 18).

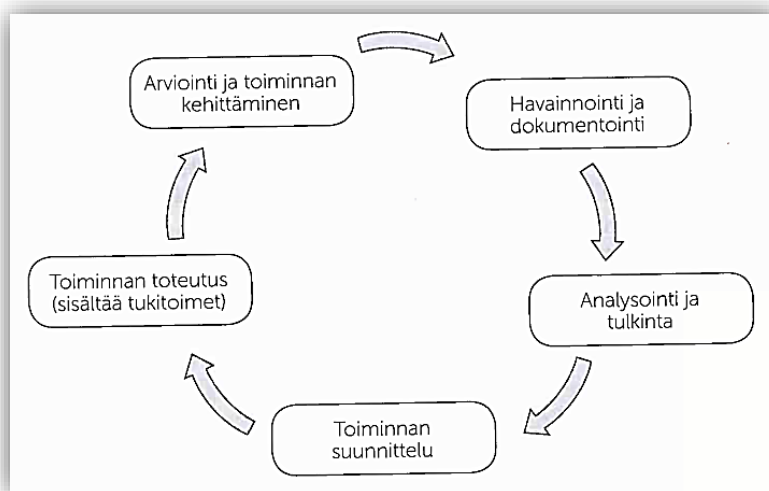
Yksi tärkeimpiä peruseriaatteita havainnoinnissa on objektiivisuus. Havainnoinnin tarkoitus on tarkkailla objektiivisesti lapsen kokonaiskehitystä, eikä löytää lapsen kehitykseen liittyviä ongelmia tiedostamatta tai tietoisesti. (Koivunen ja Lehtinen 2015, 17-18.) Myös Lautamo ja Viljanen (2017, 15) muistuttavat, että pelkkä subjektiivinen lapsituntemus ei riitä, vaan lisäksi tarvitaan aina objektiivista havainnointia. Lehtinen ja Koivula (2017, 182) painottavat, että havainnoinnin tulee olla tietoista. On siis tiedettävä mitä ja miksi havainnoidaan. Satunnaisen havaintojen tekeminen tai lapsen toiminnan seuraileminen ei riitä tavoitteellisen kasvatustyön suunnitteluun, vaan havainnoinnin on oltava säännöllistä ja systemaattista (Gyekye & Nikkilä 2015, 29). Myös Koivunen ja Lehtinen (2015, 20) tuovat esiin, että jos kasvattaja tuntee lapsen hyvin ja on kokenut havainnoija, hän voi saada luotettavia tuloksia jo yhden havainnointikerran aikana, mutta luotettavuuden ja yleistettävyyden varmistamiseksi lasta on hyvä havainnoida useampia kertoja. Kasvattajatiimissä on yhdessä sovittava havainnoinnin toteutus- ja dokumentointitapa.

Havainnoinnin kautta kasvattaja pystyy löytämään syitä lapsen käyttäytymisen takana, sekä saa tietoa myös lapsen oppimisesta sekä kasvun ja kehityksen edistymisestä, vahvuuksista, vaikeuksista, toimintatavoista, kognitiivisista taidoista, temperamentista, persoonallisuudesta, tiedoista, ihmissuhteista kuten myös lapsen asemasta ja roolista ryhmässä. (Koivunen & Lehtinen 2015, 16, 33.) Lapsen kehityksessä voidaan havainnoida muun muassa lapsen tunne-elämän kehitystä, ajattelua, muistia ja oppimista, kielellistä kehitystä, oman toiminnan ohjausta, motorisia taitoja, sosiaalisia taitoja ja vuorovaikutusta tai leikkiä ja leikitaitoja, joihin tässä kehittämistehtävässäni keskityn. Havainnoitavan asian voi pilkkoa edelleen pienempiin osasiin; vaikka kielellistä kehitystä havainnoitaessa keskitytään havainnoimaan lapsen sanavarastoa tai leikitaitoja havainnoitaessa sitä, kuinka lapsi osaa neuvotella leikin kulusta leikkitovereiden kanssa. (Koivunen & Lehtinen 2015, 19.) Kun lapsia havainnoidaan säännöllisesti, saadaan kattavampaa tietoa pitemmältä aikaväliltä. Yhteisen työn perusta on kasvattajatiimin yhteinen keskustelu, jossa pohjana ovat havainnointitiedot lapsesta sekä tutkittu tieto lapsen kasvusta, kehityksestä ja oppimisesta. (Gyekye & Nikkilä 2015, 29-30.)

Monipuolisen havainnointitiedon saamiseksi lasta olisi hyvä havainnoida erilaisissa tilanteissa päiväkotipäivän aikana. Lasta voidaan havainnoida päiväkotipäivän perustilanteissa (kuten siirtymätilanteet tai ruokailu) tai erikoistilanteissa (kuten retket tai teemapäivät). Lasta voidaan havainnoida yksilöllisesti hänen toimiessaan yksin, pienryhmässä tai suuressa ryhmässä. Tai voidaan havainnoida koko ryhmää, jolloin saadaan tietoa lasten sosiaalisista suhteista ja rooleista ryhmässä. Lasta tai ryhmää voidaan havainnoida aikuisen ohjaamissa tilanteissa tai vapaan toiminnan tilanteissa. Säännöllisen yleishavainnoinnin lisäksi kasvattajan on hyvä havainnoida myös episodeja, eli lyhyitä toimintajaksoja aivan jokapäiväisissä perustilanteissa. Niissä kasvattaja voi keskittyä havainnoimaan vaikkapa lapsen toimintaan sitoutumisen tasoa. Sitä kautta kasvattaja voi saada tärkeää tietoa lapsen emotionaalisesta hyvinvoinnista, sillä mitä sitoutuneempi lapsi on toimintaan, sitä paremmin hän voi emotionaalisesti, ja sen myötä oppii asioita paremmin. (Koivunen & Lehtinen 2015, 36-53.)

2.2 Havainnointi osana toiminnan suunnittelu-, arviointi- ja toteutusprosessia

Koivunen ja Lehtinen (2015, 15) ovat mallintaneet prosessin, jossa ensin tehdään havaintoja ja dokumentoidaan niitä, sen jälkeen tulokset analysoidaan ja tulkitaan, minkä jälkeen toimintaa suunnitellaan ja lopuksi toteutetaan tukitoimet mukaan ottaen. Tämän jälkeen toimintaa arvioidaan ja tarvittaessa kehitetään. Malli on kehämäinen, koska toiminnan arvioinnista ja kehittämisestä siirrytään jälleen uuden tilanteen havainnointiin.

Kuva 1. Havainnoinnista toiminnan kehittämiseen (Koivunen & Lehtinen 2015, 15).

Dokumentointi perustuu havaintoihin, ja se on todellisuuden mahdollisimman tarkkaa kuvaamista kirjaamalla muistiin esimerkiksi vihkoon tai käyttämällä erillistä lomaketta, valokuvaamalla, videoimalla, äänittämällä tai vaikka saduttamalla lasta. Se on apuväline analysointia, tulkintaa, toiminnan suunnittelua ja arviointia varten, ja siinä voidaan käyttää myös vaikkapa lasten tekemiä piirustuksia tai muita tuotoksia. (Koivunen ja Lehtinen 2015, 77.)

Havainnoinnin ja dokumentoinnin, tulosten tulkinnan sekä toiminnan suunnittelun ja toteutuksen jälkeen on arvioinnin vuoro. Arviointi on keskeinen toimintamuoto varhaiskasvatuksessa, ja sen tarkoituksena on tunnistaa lapsen mahdollinen tuen tarve ja ottaa se puheeksi, jotta lapsi saisi tarvitsemansa tuen. Tässä lähtökohtana onkin yhteinen keskustelu lapsen vanhempien kanssa. Arvioinnin avulla pyritään vastaamaan kysymyksiin: Mihin lapsi tai

lapsiryhmä tarvitsee tukea? Mistä tiedämme, että tukea tarvitaan? Miten tuen tarvetta on selvitetty? (Koivunen & Lehtinen 2015, 101-104.)

2.3 Havainnointimenetelmiä

Havainnointimenetelmät voidaan jakaa vapaamuotoiseen eli ei-strukturoituun havainnointiin ja strukturoituun havainnointiin. Ei-strukturoitua havainnointia tehdään päivittäisten toimintojen yhteydessä, ja sitä voidaan kutsua myös osallistuvaksi, vapaamuotoiseksi tai vapaaksi havainnoinniksi. Tällaisessa tilanteessa havainnoija tekee useimmiten vapaita muistiinpanoja tilanteista tai tapahtumista. Lehtinen ja Koivunen (2015, 57) viittaavat Fieldsiin (2013), jonka mukaan havainnoija voi olla tilanteessa kolmessa roolissa: etäisenä jäsenenä (osallistuu tilanteeseen vain vähäisesti), aktiivisena jäsenenä (havainnoi ryhmässä, mutta ei täysin ole sitoutunut toimintaan), tai täysjäsenenä (aktiivisessa roolissa toiminnassa). Jos havainnoija osallistuu havainnoimansa ryhmän toimintaan, hänen on huomioitava sen mahdollinen vaikutus havainnointituloksiin. Lautamon (2018) kokemusten perusteella vapaa havainnointi on kasvattajien ylivoimaisesti eniten käyttämä lasten leikin havainnointimenetelmä, jonka avulla taitava havainnoija saakin lapsen leikistä arvokasta tietoa, mutta dokumentoinnin laatu voi vaihdella tai lapsen taitojen kehittymisen seuranta voi olla hajanaisempaa. Lisäksi vapaasta havainnoinnista jaettu tieto sisältää aina kasvattajan tulkinnan tilanteesta, jolloin on vaarana, ettei dokumentointi ole riittävän oikeudenmukaista ja tasa-arvoista. Kurt (2019, 25) avaa vapaan havainnoinnin etuja ja haittoja siten, että toisaalta sen avulla voi saada yksityiskohtaista tietoa ja se auttaa luomaan yleisiä oletuksia lapsen toiminnasta, mutta toisaalta havainnoijan omat näkemykset lapsesta saattavat vaikuttaa havainnoinnin objektiivisuuteen, ja aikuisen läsnäolo tilanteessa saattaa näkyä lasten toiminnassa.

Strukturoitu havainnointi suunnitellaan etukäteen ja toteutetaan strukturoidusti vaikkapa erillistä lomaketta käyttäen. Havainnoija ei osallistu toimintaan, vaan keskittyy pelkästään havainnoimaan ennalta päättämäänsä asioita lapsen leikissä. Havainnoija ei siis myöskään puutu havainnoimansa lapsen eikä muiden lasten toimintaan. (Koivunen & Lehtinen 2015, 56-57.) Strukturoitu havainnointi vaatii järjestelyjä työtiimissä, koska havainnoijalle on annettava mahdollisuus keskittyä ainoastaan havainnointiin, eikä hän ole havainnoidessaan

lapsiryhmän käytössä. Strukturoitu havainnointi edellyttää siis joustoa kasvattajatiimissä ja riittäviä työntekijäresursseja. (Koivunen & Lehtinen 2015, 56.)

Lautamo ja Laaksonen (2017, 15) painottavat mahdollisimman objektiivista lasten taitojen arviointia varhaiskasvatuksen laadun takaamiseksi, johon tarvitaan tutkimukseen pohjaavia, kriteeriperustaisia havainnointimenetelmiä. Tällöin havainnoija pystyy keskittymään siihen mitä näkee ilman, että alkaa heti tehdä tulkintoja syistä – tutkitut työkalut auttavat siis suunnata huomion siihen, mihin se kuuluukin suunnata. Tällainen työkalu lapsen leikin havainnointiin on esimerkiksi Lautamon ja Laaksosen (2017) kehittämä RALLA -havainnointimenetelmä (Ryhmätilanteessa tapahtuva lapsen leikin arviointi), joka soveltuu parhaiten 2-6 -vuotiaitten lasten leikin arviointiin (liite 2.) Lasten toiminnan strukturoitua havainnointia varten on olemassa monenlaisia muitakin valmiita lomakkeita, joita voidaan käyttää myös leikkiä havainnoidessa (liitteet 3-5). Strukturoitujen menetelmien etuna on ajansäästö sekä objektiivisuus, mutta haittana taas se, että yhdellä kertaa voidaan havainnoida vain yhtä lasta kerrallaan. (Kurt 2019, 25.)

3 LEIKKI JA LEIKKITAIDOT HAVAINNOINNIN KOHTEENA

Leikkiä on mahdotonta määritellä tyhjentävästi, mutta siihen voidaan liittää monia tunnusomaisia piirteitä. Lehtinen, Turja ja Laakso (2014, 236) kuvaavat leikin tunnusmerkeiksi vapaaehtoisuuden, sisäisen motivaation, nautinnon sekä toiminnan ensisijaisuuden suhteessa tuotokseen. Vehkalahden ja Urhon (2013, 9, 17) mukaan leikki luo kokemuksia ja oivalluksia, ja se toimii omilla ehdoillaan vastaten leikkijöiden tarpeisiin aina eri tavoin. Lapsi ikään kuin ajattelee leikin avulla ottaen leikkiessään maailmaa haltuunsa ja pyrkien ymmärtämään todellisuutta, aivan kuten aikuinen tekee keskustelemalla ja pohtimalla asioita. Lapsen leikissä näkyvät hänen omat kokemuksensa, oma olemuksensa ja perusluonteensa. Leikkiesseen lapset luovat aitoa, omaa leikkikulttuuriaan, jonka alueella he toimivat ilman pakkoa ja ovat omimmillaan. (Heikka, Hujala ja Turja 2009, 25.) Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2018, 38) tiivistetään leikin merkitys siten, että leikki on lapsen tapa olla ja elää, ja että leikissä lapsen on turvallista kokeilla, yrittää ja erehtyä.

3.1 Leikin tarkastelu kehityksellisestä, vuorovaikutuksellisesta, sosiaalisesta ja pedagogisen toiminnan näkökulmasta

Kehityksellinen näkökulma on Lehtisen ym. (2014, 237) mukaan vahvasti esillä esimerkiksi Jean Piagetin kognitiivisen kehityksen teoriassa (1962). Piaget katsoo, että leikki on yhteydessä lapsen yleiseen kognitiiviseen kehitykseen; kun lapsen ajattelu kehittyy, kehittyy sen myötä myös leikki. Sensomotorisessa vaiheessa lapsi leikkii harjoittelu- ja esinetoimintaleikkejä, joita ovat esimerkiksi omalla keholla leikkiminen ja esineiden tutkiminen eri aistein. Esioperationaaliseen vaiheen saavuttaessaan lapsi alkaa leikkiä symbolisia leikkejä siten, että hän pystyy jo kuvittelemaan sekä ympäristön esineet ja että itsensä sekä leikkikaverinsa esittämässä jotain muuta kuin itseään. Tällaisia leikkejä ovat rakentelu-, rooli- ja draama-leikit. Konkreettisten operaatioiden vaiheessa lapsi alkaa puolestaan leikkiä sääntöleikkejä. (Lehtinen ym. 2014, 237.)

Jos tarkastellaan leikkiä suhteessa lapsen sosiaaliseen kehitykseen, kuten esimerkiksi Parten (1933) on Lehtisen ym. (2014, 237) mukaan tehnyt, voidaan leikissä nähdä kehityskulku, jossa 1-2 -vuotiaat leikkivät ensin yksin ja seurailevat muiden lasten leikkejä siirtyen siitä hiljalleen rinnakkaisleikkiin, jossa leikkivät samantapaisia leikkejä rinnakkain kanssaleikkijän

kanssa ja jäljittelevät toisiaan. Tästä lapsi siirtyy assosiatiiviseen leikkiin, jossa on jo enemmän kommunikaatiota mukana. Assosiatiivinen leikki kehittyy noin neljän vuoden iässä yhteisleikiksi. Yhteisleikistä seuraava askel on yhteistoiminnallinen leikki, jossa leikistä tulee koordinoitumpaa ja tavoitteellisempaa, ja sen taustalla vaikuttavat jo pitkäkestoisemmat sosiaaliset suhteet sekä yhdessä sovittu leikkimisen tapa. Kaikkein vähiten kehittynyt leikin muoto on esineleikki yksinleikkinä, kehittynein leikin muoto puolestaan on sääntöleikki yhteisleikkinä. (Lehtinen ym. 2014, 238-239.)

Lehtinen ym. (2014, 241) avaavat vuorovaikutuksellista näkökulmaa leikkiin Vygotskyn (1978) teorian kautta, jossa leikki on lapsen kehityksen johtavaa toimintaa ja yhdessä toisten lasten kanssa leikkimällä ja toimimalla lapsi oppii uusia taitoja sekä sisäistää samalla ympäröivää kulttuuria. Leikki luo lähikehityksen vyöhykkeen, jolla lapsi leikin ja mielikuvituksen avulla toteuttaa asioita, joihin tosielämässä ei vielä pystyisi. Lapsi siis leikkitilanteessa ylittää senhetkiset todelliset taitonsa ja leikin kautta motivoituu harjoittelemaan uusia, vaativia taitoja. Kun vielä lapsi saa leikkiinsä oikea-aikaista tukea itseään taitavammilta leikkijöiltä tai aikuisilta, hän yltää tavoitteisiin, joihin ei yksin yltäisi. (Lehtinen ym. 2014, 240.)

Sosiaalisesta näkökulmasta katsottuna uteliaisuus ja tarve kuulua joukkoon ajavat lasta osallistumaan yhteiseen leikkiin ja toimintaan muiden lasten kanssa. Kun lapset leikkivät, he luovat samalla vertaiskulttuuria. Leikki vaatii lapsilta neuvottelutaitoja; leikkitilanteet ovatkin omalla tavallaan alati muuttuvia ja jatkuvaa neuvottelua vaativia monimuotoisia prosesseja. Näihin prosesseihin liittyy myös vallankäyttöä ja niissä näkyvät myös kunkin leikkijän sosiaaliset taidot ja ryhmässä saavutettu suosio. (Lehtinen ym. 2014, 241.) Helenius ja Lumme-lahti (2013, 90) toteavat, että leikissä syntyneet lasten väliset vuorovaikutussuhteet ovat jo pienillä lapsilla hyvin merkityksellisiä. Tällöin kasvattajan on tärkeä osata tukea ryhmässä niitä lapsia, joilla on haasteita vertaissuhteiden luomisessa.

Leikkiä pedagogisena toimintana tarkasteltaessa painotetaan lapsen oppimista ja aikuisen ohjaavaa roolia (Lehtinen ym. 2014, 242). Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissakin (2018, 39) todetaan leikin itseisarvo ja painotetaan leikkiä varhaiskasvatuksen keskeisenä toimintatapana. Samoin todetaan, että varhaiskasvatuksen henkilöstön tulee suunnitelmallisesti ja tavoitteellisesti tukea lasten leikin kehittymistä.

Lehtinen ym. (2014, 242) viittaavat Friedrich Fröbelin tekemään leikkitoiminnan jaotteluun didaktisiin opettajan ohjaamiin leikkeihin sekä luoviin leikkeihin, joissa aikuisen rooli on vain tarvittaessa avustaa lapsia. Nykyisin varhaiskasvatuksessa puhutaan vapaasta ja ohjatusta tai tuetusta leikistä. Leikkejä ei kuitenkaan voi käytännössä jaotella näin karkeasti, sillä leikeissä voi olla näitä molempia elementtejä, niin lasten omaa luovaa toimintaa kuin aikuisen ohjaustakin. (Lehtinen ym. 2014, 243.)

3.2 Leikin muodot ja piirteet ikäkausittain

Lähempänä kahden vuoden ikää lapsi siirtyy lyhytkestoisista kurkistus- ja taputusleikeistä, palikka- ja palloleikeistä sekä ottamis- ja antamisleikeistä mielikuvitusleikkien maailmaan. 2-3 -vuotiaana mielikuvitus kehittyy ja tuo leikkeihin monipuolisuutta. Lapsi käyttää leluja entistä luovemmin, ja tykkää purkamis- ja kokoamisleikeistä sekä kokeilee jo mielellään eri rooleja. Lelujen jakaminen toisten lasten kanssa on vielä vaikeaa. 3-4 -vuotias lapsi alkaa kaivata jo kavereita leikkeihinsä, mutta sosiaaliset taidot ovat vasta kehittymässä, ja leikeissä saattaa syntyä vielä paljon ristiriitoja. Roolileikit, kuten koti- ja kauppaleikit valtaavat alaa, ja leikit voivat olla rajujakin. 4-vuotias lapsi rakentelee edelleen mielellään, mutta kiinnostus rooli- ja pukeutumisleikkeihin syvenee ja luovuus leikeissä lisääntyy; seikkailuradat ja majaleikit kiehtovat. Yksinkertaiset sääntöleikit ja pelit kiinnostavat, mutta häviäminen on vielä vaikeaa. Lapsi nauttii ikätovereidensa seurasta, ja yhteisleikeissä sattuvia ristiriitatilanteita hoidetaan yhä useammin sanallisesti. Viisivuotiaasta eteenpäin lasta alkavat entistä enemmän kiinnostaa sääntöleikit ja -pelit. Tämän ikäiset lapset ovat jo melko taitavia yhteisleikkijöitä, ja roolileikit ovat yhä mielikuvitusriikkaampia ja taidokkaammin kehiteltyjä. (MLL, 2019). Viisivuotiaat haluavat leikkiinsä jo laatua, ja heidän oma vaatimustasonsa leikille nousee. Liian valmiit leikkiympäristöt eivät enää kiinnosta, vaan he haluavat luoda leikkinsä itse. Kuusivuotiaat panostavat paljon leikin rakenteluun ja valmisteluun, leikkiin suunnitellaan korvaavia välineitä ja se on jo melko tavoitteellista ja yhteistoiminnallista. (Helenius ja Lumelahti 2013, 98, 100.)

Roolileikkiä voidaan pitää lapsen kehityksessä virstanpylväänä. Rooli on yleinen mielikuva leikkijän olemuksesta, ja se kertoo myös leikkijälle itselleen, kuka hän on, mihin hän pyrkii ja mikä on hänen vastuualueensa leikissä. Leikin aluksi leikkijä rajaa erityisen leikkialueen, jossa pätevät omat, erityiset sääntönsä. Roolileikki on varhaiskasvatusikäisen lapsen

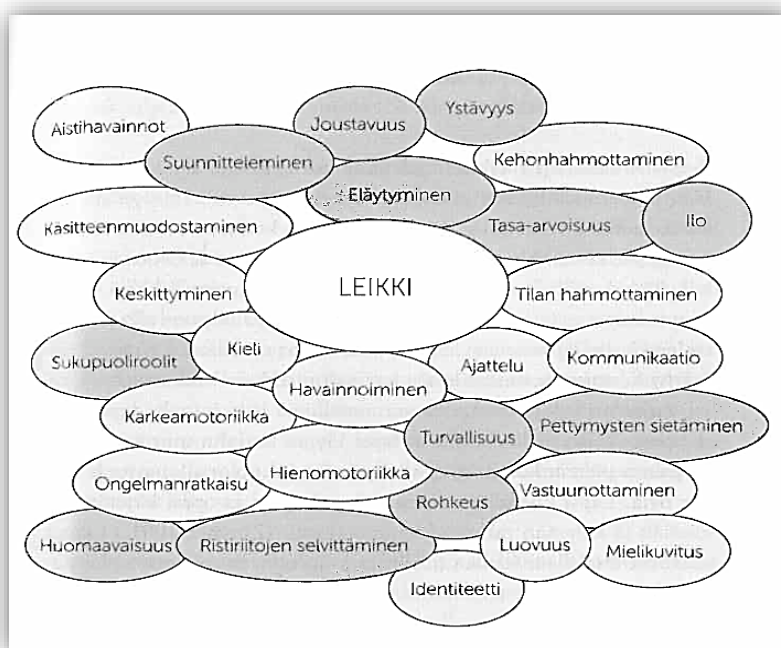
johtava toiminta, ja roolin omaksuminen on valtava harppaus leikin kehittämisessä. (Helenius & Lummelahti 2013, 89, 105, 112.) Roolileikit kehittyvät lapsen kasvaessa yhä jäsennellymmiksi. Jos 3-4 -vuotias tekee roolin nimeämättä sitä, ja 4-5 -vuotias nimeää roolin mutta saattaa vaihtaa sitä lennossa, niin 5-6 -vuotiaiden roolileikeissä roolit jaetaan jo ennen leikin alkua ja ne pysyvät leikin loppuun asti. (Hakkarainen & Bredikyte 2013, 23.) Leikki-ikänsä lopulla roolileikkeihin käytetään usein pienvälineitä, jolloin roolia ei oteta suoraan itselle, vaan se otetaan jonkin esineen, vaikkapa jonkin hahmon kautta. Lapsella saattaa olla samassa leikissä monta eri roolia, ja tämä kertoo jo kyvystä ajatella leikissä abstraktimmin. (Helenius & Lummelahti 2013, 114-117.)

3.3 Leikkitaidot

Leikki on toimintaa, jossa integroituu eri oppimisen sisältöjä. Tällöin kasvattaja voi havainnoida leikissä kaikkia lapsen kasvun, oppimisen ja kehittymisen alueita. Lasten omaehtoisessa, spontaanissa leikissä nämä asiat tulevat näkyviin sattumanvaraisesti, mutta ohjatussa leikissä kasvattaja voi suunnata leikin kulkua siten, että havainnoitavat asiat tulevat siinä näkyviin. (Heikka ym. 2009, 25-26.) Näiden universaalien taitojen lisäksi leikissä tarvitaan kuitenkin myös erityisiä leikkitaitoja, jotka tekevät leikistä leikillistä ja mielikuvituksellista (Lautamo & Laaksonen 2017, 21).

Lehtinen ym. (2014, 245) tuovat esiin yhteisleikeissä tarvittavia moninaisia kognitiivisia, kielellisiä ja sosiaalisia taitoja: lapsen on kyettävä samanaikaisesti ottamaan huomioon monia vertaissuhteita, pystyttävä asettumaan toisen asemaan, seuraamaan muiden leikki-ideoita sekä sopeuttamaan omaa toimintaansa toisten käyttäytymiseen. Lehtinen ym. (2014, 245) viittaavat Olofssonin (1991) päätelmään, että yhteisleikin vaatimia keskeisiä taitoja ovat vuorottelu, yhteisymmärrys muiden leikkijöiden kanssa sekä vastavuoroisuus. Vuorottelu tarkoittaa sitä, että lapsi oivaltaa ottamisen ja antamisen sekä vuorojen ja roolin vaihtumisen esimerkiksi hippaleikissä. Tällöin lapsen on osattava hallita omia toimintaimpulssejaan. Yhteisymmärrystä tarvitaan, jotta lapsi osaa tunnistaa yhteisen leikkimaailman ja siihen siirtymisen tulkitsemalla muitten lasten antamia vihjeitä kuten hymyjä tai äänenpainoja sekä kykenee luomaan yhteisiä leikki-ideoita toisten lasten kanssa. (Lehtinen ym. 2014, 245.) Leikki-ideoiden luomiseen liittyy myös taito keksiä ja ideoida leikkiin uusia juonenkäännteitä, jotta se voisi jatkua ja kehittyä (Lautamo & Laaksonen 2017, 11). Yhteisen leikin

rakentaminen vaatii lapselta joustavuutta, toisten kuuntelemista sekä keskittymiskykyä tarkkailla ja tulkita toisten leikkijöiden antamia viestejä, niin sanallisia kuin sanattomia. Tarvitaan myös neuvottelutaitoa sekä leikkiin liittymisen taitoja, kuten taitoa tarkkailla leikin tapahtumia etukäteen. Vastavuoroisuus on perustavaa laatua oleva taito yhteisleikissä, ja tämä tarkoittaa Olofssonin (1991) mukaan taitoa ottaa tasa-arvoisesti muut leikkijät huomioon. (Lehtinen ym. 2014, 245.)

Kuvio 2. Leikissä opittavia ja kehittyviä taitoja (Koivunen & Lehtinen 2015, 16).

Yhteisleikkitaidot ovat lapselle äärimmäisen tärkeitä, sillä Lautamon ja Laaksosen (2017, 13) mukaan eri tutkimukset osoittavat hyvien kaveri- ja leikkitaitojen ennustavan vertaisryhmän hyväksyntää, jolloin lapsi pääsee helposti mukaan leikkeihin ja saa näin jatkuvasti mahdollisuuksia kehittää leikkitaitojaan entistä paremmiksi. Kierre toimii valitettavasti myös toisin päin – puutteelliset leikkitaidot omaava lapsi jää helposti vertaisryhmän ulkopuolelle, eikä pääse osalliseksi yhteisistä leikeistä ja niiden myönteisistä vaikutuksista. Lasten kaveri- ja leikkitaitojen vahvistamisella on siis jopa syrjäytymistä ehkäisevä vaikutus. (Lautamo & Laaksonen 2017, 13.)

4 MITÄ LEIKISSÄ HAVAINNOIDAAN? MENETELMIÄ JA KEINOJA VARHAISKASVATUKSEN ARKEEN

Kehittämistehtävää varten tutkittiin monenlaista materiaalia havainnointiin, leikkiin ja leikin havainnointiin liittyen. Lautamon ja Viljasen (2017, 17) sanoin leikin havainnointi avaa oven lapsen vertaismaailmaan. Kehittämistehtävää tehdessä kävi selväksi, että leikin havainnoinnissa on itse leikin ohella myös muita tärkeitä osa-alueita. Vähintään yhtä tärkeää kuin kasvattajan on havainnoida lasten leikkimistä, on havainnoida myös lapsen toimintaympäristöä ja omaa toimintaansa.

4.1 Katse koko toimintaympäristöön

Heikka ym. (2016, 57) viittaavat kontekstuaalisuuden käsitteeseen varhaiskasvatuksessa, mikä tarkoittaa koko lapsen kasvuympäristön huomioimista arvioinnissa, jolloin tulee tarkastella lapsen itsensä lisäksi myös varhaiskasvatusympäristöön liittyviä asioita. Ympäristön fyysisen toimintaympäristön lisäksi ajatella laajasti tarkoittavan ryhmän tai koko varhaiskasvatuksen toimintakulttuuria (Heiskanen 2018, 2). Koivusen ja Lehtisen (2015, 112) mukaan varhaiskasvatuksen toimintaympäristössä yhdistyvät fyysinen, toiminnallinen, psyykkinen, sosiaalinen, pedagoginen ja kulttuurinen ulottuvuus.

Lapsen tuen tarve on usein lapsen yksilöllisen tilanteen ja ympäristön summa (Heiskanen 2018, 3). Myös varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2018, 29) ohjataan henkilöstöä tunnistamaan leikkiä rajoittavia tekijöitä ja kehittämään leikkiä edistäviä toimintatapoja ja oppimisympäristöjä. Lautamo (2018) toteaa, että toimintaympäristö vaikuttaa aina siihen, kuinka lapsi saa otettua omat taitonsa käyttöön. Lapsen leikkiympäristöä havainnoidessa tulee siis tarkastella myös ryhmän rutiineja ja vuorovaikutustapoja, esimerkiksi sitä, käytetäänkö puheen tukena kuvia (Heiskanen 2018, 3). Varhaiskasvatuksessa tehtävä havainnointi ja arviointi liittyvät yleensä lapsen toiminnan tai lapsen taitojen edistymisen arviointiin. Havainnoinnin ja arvioinnin tulisi kuitenkin kohdistua ennen muuta toteutuneeseen toimintaan. (Gyekye ja Nikkilä 2015, 7.)

Kun havainnoidaan lapsen leikissä olevia haasteita, kannattaa pitää mielessä päiväkodin toimintakulttuurin mahdollinen vaikutus niihin. Tiimeissä kannattaa pohtia, millä tavalla leikille annetaan aikaa ja tilaa tai missä määrin sallitaan lasten leikkien moninaisuus, kuten äänekkyys ja vauhdikkuus. (Heiskanen 2018, 3.) Gyekye ja Nikkilä (2015, 23) herättelevät pohtimaan kasvattajien sopimia käytäntöjä tai osittain myös kirjoittamattomia sääntöjä lasten toimintaympäristöissä, sillä jotkin niistä voivat rajoittaa lapsen omatoimisuutta leikissä. Ovatko leikkivälineet lasten saatavilla vai pitääkö niitä erikseen pyytää? Siivotaanko välineet leikin jälkeen aina pois vai voiko ne jättää odottamaan leikin myöhempää jatkamista varten? Saako sisällä juosta? Onko leikkimateriaaleja ja välineitä riittävästi saatavilla? Tuetaanko lasten omia leikki-ideoita, saavatko lapset ottaa leikkiinsä ne lelut, joita haluavat? Miten kasvattajat tukevat lasten pitkäkestoista leikkiä, sitoutuuko kasvattaja lasten leikkiin vai vaieltaako hän eri leikkitilojen välillä? Kasvattajatiimin tehtävä on huolehtia, että leikkiympäristöt ovat houkuttelevia ja leikkivälineet ovat kunnossa. Toteutuuko tämä?

Lautamon ja Laaksosen (2017, 21) mukaan leikkiympäristö tarjoaa lapselle sekä fyysisiä että sosiaalisia mahdollisuuksia, vaatimuksia ja rajoituksia. Kun vertaisympäristö on kannustava, lapsi ikään kuin uskaltautuu leikkimään taitojensa äärirajoilla. Liian vaativassa ympäristössä lapsi saattaa vetäytyä leikistä ja jäädä seuraamaan sitä sivusta. Sopivan haasteellinen ympäristö on lapselle turvallinen paikka leikkiä, ja tällöin hän löytää leikkiinsä leikillisyyden. Leikillisyyden löytyminen leikkiin näkyy muun muassa siten, että lapsi nauttii leikistään, sitoutuu ja keskittyy leikkiin, uskaltautuu hassuttelemaan ja vitsailemaan sekä osoittamaan tunteitaan leikin aikana. (Lautamo & Laaksonen 2017, 22).

4.2 Katse kasvattajan omaan toimintaan

Kasvattajan tulee aktiivisesti havainnoida myös omaa toimintaansa ja sen vaikutuksia lapsen kehitykseen tai lapsiryhmän toimintaan, sekä tiedostaa omien arvojensa ja persoonallisten näkemystensä vaikutuksia omiin tulkintoihinsa lapsista (Heikka ym. 2016, 57). Itse-reflektio on havainnoidessa ehdoton edellytys; havainnoinnin kohteeseen on pystyttävä suhtautumaan mahdollisimman objektiivisesti. Havainnoijan tulee tiedostaa, jos hänellä on lapsesta vahva positiivinen tai negatiivinen käsitys ja ymmärtää ennakkokäsitystensä mahdollinen vaikutus havainnointiin. Tällöin voi olla parempi antaa jonkun toisen kasvattajan havainnoida lasta. Hyvänä esimerkkinä ennakkokäsityksistä on vaikkapa se, että kasvattaja

tuntee havainnoitavan lapsen sisaruksen ja on aiemmin muodostanut tästä vahvan näkemyksen. Myös erilaiset uskomukset ja yleistyksiset koskien esimerkiksi lapsen perheen sosiaalista asemaa tai uskontoa, epäasialliset mielipiteet tai hätäisesti tehdyt tulkinnat voivat vääristää havainnointituloksia. Joskus kasvattaja voi lasta havainnoidessaan hakea vahvistusta omille ennakkokäsityksilleen. Myös kasvattajan yleinen ennakoasenne lapsiin ja ylipäätään kaikkiin asioihin elämässä voi olla kielteinen tai myönteinen, ja tämä näkyy hänen käyttäytymisessään. Pienilläkin asioilla on vaikutuksensa: havainnoinnin tuloksiin voi vaikuttaa myös kasvattajan mieliala, tarkkaavaisuus ja vireystila. (Koivunen & Lehtinen 66-67.)

Jos yhdellä tiimin kasvattajalla on lapsesta vahva näkemys, saattaa se siirtyä helposti muillekin, tai vääränlainen lojaalius työtiimissä saattaa johtaa objektiivisuuden katoamiseen. Silloin yhden kasvattajan näkemys saattaa muuttua yhteiseksi käsitykseksi lapsesta ilman, että asiaa syvällisemmin pohditaan. Kun toimitaan ammatillisesti, omia ja muiden kasvattajien tulkintoja voidaan tarvittaessa myös kyseenalaistaa. (Koivunen & Lehtinen 2015, 63, 67.)

4.3 Katse lapseen ja lapsen leikkiin

Heiskanen (2018, 3) on listannut asioita, joita lapsen leikkiä havainnoitaessa voidaan tarkastella. Millaisia haasteita leikissä ilmenee? Miten lapsen leikkikaverin vaihtuminen vierasta tuttuun tai päinvastoin vaikuttaa haasteiden ilmenemiseen? Tai miten vaikuttaa se, leikkiikö lapsi isossa vai pienessä ryhmässä? Entä ilmeneekö haasteita enemmän tiettyyn aikaan päivästä (esimerkiksi aamulla, iltapäivällä, ennen ruokailua, juuri heränneenä) tai tietyssä paikassa (esimerkiksi meluisassa tilassa tai rauhallisemmassa tilassa, ulkona tai sisällä)?

Havainnoijan kannattaa kiinnittää myös huomiota siihen, miten leikkiin annettu tuki (vaikkapa kuvien käyttö, läsnäolo leikissä, leikin sanallinen ohjaaminen tai leikin mallintaminen) vaikuttaa lapsen leikkiin. Lisäksi Heiskanen (2018, 3) tuo esiin, että leikkimiseen liittyy keskeisesti lapsen kokemus osallisuudesta ja mukaan pääsemisestä, ja jos lapsi ei koe olevansa osallinen, tämäkin voi vaikeuttaa tai jopa estää leikin syntymisen.

Lautamo ja Laaksonen (2017, 24) jaottelevat RALLA -leikkihavainnointimenetelmässään leikin havainnoitavia osa-alueita eri kategorioihin, joita leikillisyyden lisäksi ovat tarinallisuus,

kuvitteellisuus, kaverileikki ja uteliaisuus. Tarinallisuus leikissä liittyy lapsen toiminnan ohjailun taitoihin, ja näkyy siten, että lapsi ensin keksii leikin ja sen jälkeen osaa viedä leikin tapahtumia eteenpäin liittäen leikitapahtumat yhteen toiminnan tarinoiksi. Leikin tarinallisuutta havainnoitaessa huomioidaan muun muassa seuraavia asioita: Aloittaako lapsi leikin ilman aikuisen tukea? Mukauttaako lapsi toimintaansa tehden leikistä haasteellisempaa tai hauskempaa? Leikkiikö lapsi jäsentyneesti ja siten, että leikillä on selkeä tarkoitus? Rakentaako lapsi leikkiympäristöjä, kuten koteja tai majoja? Jos lapsella on haasteita leikkitaidoissaan, hän ei välttämättä löydä heti leikkiinsä tarkoitusta. Hän voi olla varovainen, eikä sen vuoksi tartu heti leikkiin, jolloin hän tarvitsee aikuisen rohkaisua. Lapsen voi olla hankalaa ymmärtää toisten kehittelemän leikin juonta ja löytää leikkivihjeitä, jolloin hänen on vaikea liittyä leikkiin. Jos lapsi leikkiessään toistaa vain yksittäisiä leikkitekoja, hän tarvitsee aikuisen tukea leikkitarinoiden rakentamiseen.

Kuvitteellisuus leikissä kertoo lapsen kielellisen ajattelun kehittymisestä, mikä edellyttää symbolisen ajattelun kehittymistä (esimerkiksi nukkevauva leikisti itkee). Lapsi hyödyntää leikissä mielikuvia sekä sanallistaa toimintaansa itselleen ja muille. Leikin kuvitteellisuutta havainnoitaessa huomioidaan muun muassa seuraavia asioita: Lapsi käyttää esineitä symbolisesti ja luovasti (esimerkiksi pahvilaatikko on leikissä auto) ja antaa niille ominaisuuksia. Lapsi keksii omia leikki-ideoita. Lapsi ottaa itselleen roolin ja leikkii arkipäivän tapahtumiin perustuvia roolileikkejä (esimerkiksi koti- tai kauppaleikki). Lapsi sanallistaa leikkiään ("tää lähtis nyt töihin"). Jos lapsella on haasteita leikin ideoinnissa ja kyvyssä irrottautua todellisuudesta, se voi olla merkki kielen kehityksen viiveestä. Kasvattaja voi tällöin tukea lasta sanoittamalla tämän leikkiä ja leikin tarinaa. (Lautamo & Laaksonen 2017, 25-26.)

Leikkiessään muiden lasten kanssa lapsi opettelee kaveritaitoja. Yhteisleikeissä rakennetaan yhteisiä leikkitarinoita, ja tätä varten lapsi harjoittelee leikkivihjeiden antamista ja lukemista, leikin säännöistä neuvottelua ja taitoa mukauttaa omaa toimintaansa siten, että toisten leikkiin on mahdollista päästä mukaan. Kaverileikkiä havainnoidessa huomiota kiinnitetään siihen, jakaako lapsi leluja sopuisasti toisten kanssa. Osallistuuko lapsi yhteiseen leikkiin aktiivisena toimijana? Hyväksyykö lapsi muitten lasten leikkitekoja osana yhteistä leikkiä? Ymmärtääkö lapsi toisten lasten keksimiä leikin sääntöjä, liittyykö hän meneillään olevaan leikkiin sopeutuen sen sääntöihin ja neuvotteleeko hän leikin säännöistä? (Lautamo & Laaksonen 2017, 27.)

Lapsi tutkii uteliaana ympäristöään ja etsii itselleen mielekästä tekemistä. Hän on kiinnostunut ympäristön tapahtumista. Tutkiva toiminta voi jopa ylikorostua lapsen leikissä, jos tällä on leikkiin keskittymisessä haastetta. Kun havainnoidaan uteliaisuutta, huomioidaan muun muassa seuraavia asioita: Onko lapsi positiivisella tavalla kiinnostunut ympäristöstään ja tutkiiko sitä jäsentyneesti, eikä sinkoile paikasta toiseen vailla ajatusta? Käyttääkö lapsi leikissään leluja vaihtelevasti? Uskaltaako lapsi osallistua uusiinkin leikkeihin tai uskaltaako leikkiä uusissa ympäristöissä? Päättääkö lapsi itse mitä tekee, vai tarvitseeko leikin mallia? (Lautamo & Laaksonen 2017, 27-28.)

Lautamo (2018) ohjeistaa kasvattajia nimeämään havainnoinnin jälkeen 1-3 konkreettista tavoitetta lapsen leikkitaitojen tukemiseksi, esimerkiksi ”Liisi keksii oman leikki-idean kerran päivässä. Hän kykenee rakentamaan leikkinsä kahden leikkiteon sarjan.” Kasvattaja voi tukea Liisin leikkiä rakentamalla Liisin leikki-ideaa esineellä, josta Liisi on kiinnostunut ja mallintaa leikkitekoja. Aikuinen voi myös neuvoa Liisin leikkikaveria siinä, miten hän voisi opastaa Liisiä leikissä.

Chazan ja Kuchirko (2019, 4) kuvaavat tutkimuksessaan neljää erilaista leikkityyliä, joihin lapsella liittyvät tietyt toimintatavat. Nämä toimintatavat näkyvät leikkitekoina, joita kasvattajat voivat havainnoida. Mukautuvaan (adaptive) leikkityyliin liittyy vahvasti leikillisuus, ja siinä näkyy huumori, ongelmanratkaisu ja yhteistoiminta muiden leikkijöiden kanssa. Ristiriitaiseen tai estyneeseen (conflicted/inhibited) leikkityyliin liittyy leikkitovereiden ja ristiriitojen vältteleminen, pikemminkin lapsi suuntaa aggressionsa sisäänpäin tai kuvitteellisiin hahmoihin, ja lapsi saattaa välillä nauttia leikistä, ja välillä taas sama leikki ei kiinnosta ollenkaan. Aggressiiviseen ja impulsiiviseen (aggressive/impulsive) leikkityyliin kuuluvat nopeat käänteet, fyysisuus, tunteenpurkaukset, joustamattomuus ja itsekeskeisyys. Jäsentymättömässä (disorganized) leikkityylissä näkyy lapsen vetäytyneisyys, omissa maailmoissaan oleminen, sekä lämmön ja vuorovaikutuksen puute.

4.4 Leikin tasojen tunnistaminen

Heleniuksen ja Lummelahden (2013, 113) mukaan kasvattajan tulisi osata seurata leikin kehittymistä ja arvioida sen tasoa sekä tunnistaa eri ikäisten lasten tyypillisiä piirteitä

leikissä, kehitystehtäviä sekä myös kiistanaiheita. Siinä missä roolileikki on lasten kehityksen osoitin, sen arviointi ja ohjaus on yksi kasvattajien työn laadun tärkeä kriteeri.

Helenius ja Lummelahti (2013, 113) avaavat Elkoninin (1980) tutkimuksia roolileikin tason kehittymisestä ja leikin tason kriteereistä. Ensimmäinen kriteeri liittyy leikin aloittamiseen. Alkaako roolileikki esineistä, roolivalinnoista vai jostakin kehittyneemmästä ideasta? Mitä nuorempi lapsi, sitä varmemmin roolileikki saa alkunsa esineistä, vaikkapa vauvanukesta, tai jostain muusta ulkoisesta tekijästä, kuten vesilätäköstä. Kehittyessään lapset huomavat, että esineiden käyttö liittyykin siihen, mikä rooli lapsella on leikissä, eli asetelma kääntyy tavallaan toisin päin. Kouluikään mennessä leikki-ideat alkavat jo olla hyvin monipuolisia ja niissä on enemmän syvyyttä.

Toinen kriteeri liittyy Elkoninin (1980) tutkimusten mukaan toiminnan laatuun. Jos roolileikki on vielä alkeellista, myös toiminta on pitkittynyttä tai samojen leikkitekojen toistamista. Kun leikki on kehittyneempää, siinä on enemmän kohtauksia ja loogisempaa asiasta toiseen siirtymistä. Lapset pystyvät kielen avulla pelkistämään leikin toimintaa. Leikin sisällöllinen idea nousee ikään kuin päärooliin. Toisin sanoen toiminta lyhenee, mutta ajatus laajenee. (Helenius & Lummelahti 2013, 113.)

Kolmas kriteeri Elkoninia (1980) mukaillen liittyy leikissä syntyviin kiistoihin – niitäkin havainnoimalla voi siis tehdä päätelmiä leikin tasosta. Jos lapset riitelevät leikissä esineistä, he ovat vielä sillä tasolla, että saavat leikki-ideansa esineistä. Tyypillinen tilanne on, että molemmat leikkijät haluavat saman lelun. Kun lapset ovat leikeissään kehittyneemmällä tasolla, he kiistelevät roolivalinnoista tai siitä, miten jokin asia leikissä on tai pitäisi toteuttaa, eli toisin sanoen todellisuuden käsityksistä. Leikissä syntyviä kiistoja havainnoidessaan kasvattaja pystyy päättelemään asioita lasten vuorovaikutustaitojen tasosta. (Helenius & Lummelahti 2013, 114.)

5 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Kehittämistehtäväni tavoitteena oli tuoda esiin leikin havainnoinnin tärkeyttä omassa työyksikössäni Keski-Nurmon päiväkodissa sekä samalla lisätä omaa osaamistani aiheesta, joka on hyvin isossa roolissa leikkivien lasten parissa työtä tehdessä. Tärkein johtopäätös on, että leikin systemaattinen havainnointi ei saa olla vain ”siinä sivussa” tapahtuvaa leikin seurausta vaan asia, jolle on raivattava aikaa ja tilaa, ja jonka toteutus pitää kasvattajatiimeissä ajatuksella suunnitella. Havainnointitulosten perusteella lapselle ja lapsiryhmälle voidaan suunnitella leikkiin juuri oikeanlainen tuki. Kun osaa katsoa, leikissä näkyvät kokonaisvaltaisesti lapsen kehityksen osa-alueet ja niiden kehitysvaiheet, vahvuudet ja haasteet ja sekä kiinnostuksen kohteet. Leikkitaitojen oppiminen heijastuu niin monilla tavoin lapsen hyvinvointiin, että leikkitaitojen tukemisen voi perustellusti nähdä sijoituksena lapsen koko elämään. Leikki on niin kokonaisvaltaista toimintaa, lapsen tapa olla ja elää, että aina kun kasvattajan on sitä mahdollisuus havainnoida, kannattaa tilaisuuteen tarttua! Strukturoidun havainnoinnin toteuttaminen siten, että kasvattaja ei puutu toimintaan, vaatii varsinkin pienempien lasten ryhmissä erityisiä järjestelyjä. Tämä ei aina ole yksinkertaista, joten siksi tavanomaisin ja helpoiten toteutettava havainnointimenetelmä on vapaamuotoinen havainnointi. Myös vapaamuotoisen havainnoinnin avulla kasvattaja voi saada totuudenmukaista tietoa, mutta se on tehtävä tietoisesti ja suunnitelmallisesti. Näin havainnoinnin sattumanvaraisuus vähenee ja objektiivisuus lisääntyy.

Tähän kehittämistehtävään olisi sopinut hyvin myös toiminnallinen osuus, jossa olisin testannut vaikkapa RALLA -leikin havainnointimenetelmää käytännössä. Vaikka tämä jäi käytännössä toteutumatta, nyt minulla on kuitenkin valmiudet siihen, ja aion työssäni toteuttaa mahdollisuuksien mukaan enemmän strukturoitua havainnointia. Myös vapaamuotoista leikin havainnointia aion toteuttaa aikaisempaa tavoitteellisemmin. Kehittämistehtävää tehdessä varhaiskasvatuksen opettajan pedagoginen vastuu lasten leikin suunnittelussa ja sen havainnoinnissa kirkastui entisestään. Raamit lasten leikille päiväkodissa luo kuitenkin lopulta aikuinen. Kasvattajan tulee havainnoida myös omaa toimintaansa. Havainnoinnin objektiivisuudelle voi olla esteitä, joita ei tule ajatelleksikaan, jos ei reflektoi itseään riittävän syvällisesti. Havainnoidessa lasten leikkejä kasvattajan on käännettävä arvioiva katseensa myös ympäristöön, sillä ympäristö vaikuttaa aina siihen, millaisena lapsen leikki näyttäytyy.

Kehittämistehtävän aihe oli itselleni hyvin mielenkiintoinen, ja uppouduin siihen antaumuksella. Pääsin sukeltamaan leikin maailmaan. Lähteisiin tutustuessani pystyin koko ajan peilaamaan asioita käytäntöön, ja tuntui palkitsevalta tietää, että pystyisin hyödyntämään kaikkea oppimaani jokapäiväisessä työssäni. Aihe oli melko laaja. Tämän vuoksi työn rajaaminen olennaisiin asioihin tuotti hieman päänvaivaa. Toisaalta laajaa aihetta käsitellessä myös kehittämistehtävästä tuli ikään kuin perustietoa kokoava yleiskatsaus tärkeään aiheeseen. Aion esitellä kehittämistehtäväni työyhteisölleni ja jakaa Leikin havainnoijan huoneentaulun ja havainnointilomakkeita tiimeihin helposti käyttöön otettavaksi, sekä nostaa asian tärkeyttä esiin muutenkin. Toivon, että kehittämistehtäväni kannustaa leikin havainnoimiseen ja sitä kautta leikin tukemiseen, sillä näihin asioihin laitettu aika ja panostus palaa taatusti moninkertaisena takaisin.

LÄHTEET

- Elkonin, D. 1980. Psychologie des Spiels. Berlin: Volk und Wissen.
- Fields, M. Järjestöarvioinnin ilmansuuntia -opas. Viittaus 1.1.2015. www.ok-opintokeskus.fi/jarjestoarviointi/jarjestoarvioinnin-ilmansuuntia
- Gyekye, M. & Nikkilä, P. 2015. Arviointiympyrä. Oppimisen mahdollisuudet näkyviin. Vantaa: Pedatieto Oy.
- Hakkarainen, P. & Bredikyte, M. 2013. Kehittävän leikkipedagogiikan perusteet. Majavesi: Kogni Oy.
- Heikka, J., Hujala, E. & Turja, L. 2009. Arvioinnista opiksi. Havainnointi, arviointi ja suunnittelu varhaispedagogiikassa. Vantaa: Printel Oy.
- Heikka, T., Hujala, E., Turja, L. & Fonsén, E. Lapsikohtainen havainnointi ja arviointi varhaispedagogiikassa. Teoksessa: Hujala, E. & Turja, L. (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Heiskanen, N. 2018. Lapsen leikin havainnointi ja tukeminen varhaiskasvatuksessa. [Verkkojulkaisu]. Helsinki: Kuuloavain.fi. [Viitattu 25.9.2020]. Saatavana: <https://www.kuuloavain.fi/wp-content/uploads/2019/04/julkaisu-heiskanen-2018.pdf>
- Helenius, A. & Lummelahti, L. 2013. Leikin käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Jyväskylän yliopiston Koppa. 2020. Kirjallisuuskatsaus. [Verkkosivu.] [Viitattu 28.10.2020.] Saatavana: <https://koppa.jyu.fi/avoimet/kirjasto/kirjastotuutoriaihehaku-tutkimusprosessissa/aihe-avainkasitteiksi/kirjallisuuskatsaus>
- Jyväskylän yliopiston Koppa. 2015. Havainnointi eli observointi. [Verkkosivu.] [Viitattu 17.10.2020.]. Saatavana: <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/aineistonhankintamenetelmat/havainnointi-eli-observointi-osallistuminen-jakenttaetyoe>
- Koivunen, P-L. & Lehtinen, T. 2015. Kasvu kiikarissa. Havainnoinnin käsikirja varhaiskasvattajille. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Kurt, G. (2019). Observing young children's play: a brief review. Gyermeknevelés, 7(2–3), 20–27. [Verkkojulkaisu]. [Viitattu 4.10.2020]. Saatavana: https://www.researchgate.net/publication/338986982_Observing_young_children's_play_a_brief_review

- Lautamo, T. & Laaksonen, V. 2017. Ralla. Leikki- ja kaveritaitojen havainnointimenetelmät. Ralla Oy.
- Lautamo, T. 2018. Varhaiskasvattaja lapsen osallistumisen mahdollistajana – havainnointin haasteet varhaiskasvattajan arjessa. [Verkkajulkaisu]. Ralla Oy. [Viitattu 30.9.2020]. Saatavana: <https://ralla.fi/index.php/fi/2018/09/18/varhaiskasvattaja-lapsen-osallistumisen-mahdollistajana-havainnointin-haasteet-varhaiskasvattajan-arjessa/>
- Lautamo, T. 2018. Leikin havainnointi antaa kuvan lapsen kehityksestä. (Tiivistelmä Lautamon pitämästä koulutuksesta) [Verkkajulkaisu]. [Viitattu 3.10.2020]. Saatavana <https://aikopa oulu.fi/blogs/Leikin-havainnointi-antaa-kuvan-lapsen-kehityksesta-ok0mfe2c/be7585e6-8edf-4ab8-96ef-50b568283840>
- Lehtinen, E. & Koivula, M. 2017. Leikki yhdistää lapsia ja aikuisia. Teoksessa: Siippainen, A. & Eerola-Pennanen, P. (toim.) Valloittava varhaiskasvatus. Oppimista, osallisuutta ja hyvinvointia. Tampere: Vastapaino, 177-191.
- Lehtinen, E., Turja, L. & Laakso, M-L. 2014. Leikin mahdollisuudet ja haasteet lapsilla, joilla on itsesäätelyn vaikeuksia. Teoksessa: Aro, T. & Laakso, M-L. (toim.) Taaperosta taitavaksi toimijaksi. Itsesäätelytaitojen kehitys ja tukeminen. Jyväskylä: Niilo Mäki Instituutti.
- MLL 10.12.2019. Lapsen kasvu ja kehitys. [Verkkosivu]. Mannerheimin Lastensuojeluliitto. [Viitattu 19.9.2020.] Saatavana: <https://www.mll.fi/vanhemmille/lapsen-kasvu-ja-kehitys>
- Olofsson, B.K. (1991/1993) Varför Leker inte Barnen. Stockholm: Studentlitteratur. HLS Förlag.
- OPH: Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. 2018. Saatavana: https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet.pdf
- Parten, M.B. (1933). Social play among preschool children. Journal of Abnormal and Social Psychology, 28, 136-147.
- Piaget, J. (1962/1945). Play, Dreams and Imitation in Childhood. New York: Norton.
- Shazan, S. & Kuchirko, Y. 2019. Observing Children's Play Activity Using the Children's Developmental Play Instrument CDPI: A Qualitative Validity Study. Journal of Infant Child and Adolescent Psychotherapy 18(1). [Verkkajulkaisu]. [Viitattu 4.10.2020]. Saatavana: https://www.researchgate.net/publication/331607757_Observing_Children's_Play_Activity_Using_the_Children's_Developmental_Play_Instrument_CDPI_A_Qualitative_VValidity_Study
- Socca – pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus. Leikin laadun arviointitaulukko. [Verkkosivu]. [Viitattu 5.10.2020]. Saatavana http://www.socca.fi/files/4631/LEIKIN_LAADUN_ARVIOINTITAILUKKO_vs7_suomeksi.pdf

Vehkalahti, R. & Urho, T. 2013. Leikki on totta! Näkökulmia vapaan leikin tukemiseen. Helsinki: Lasten Keskus.

Vygotsky, L.S. (1978). Mind in society. The development of higher psychological processes. (Englanninkielisen teoksen toim. M. Cole, V. John-Steiner, S. Scribner & E. Souberman). Cambridge, Lontoo: Harvard University Press.

LIITTEET

Liite 1. Leikin havainnoijan huoneentaulu

Liite 2. RALLA leikkitaitojen havainnointilomake

Liite 3. Itse täytettävä ja muokattava havainnointilomakepohja

Liite 4. Havainnointilomake

Liite 5. Lapsen leikin havainnointilomake

HAVAINNOIN LASTA.

Onko lapsen leikillä selkeä tarkoitus?

Onko leikki pitkäjänteistä ja keskittynyttä vai levotonta ja keskittymätöntä?

Onko lapsella hauskaa leikkiessään ja onko leikissä huumoria?

Uskaltaako lapsi näyttää leikissä tunteitaan?

Käyttääkö lapsi leluja ja esineitä symbolisesti ja vaihtelevasti?

Sanallistaako lapsi leikkiään?

Ottaako lapsi leikissä rooleja?

Osaako lapsi tulkita toisten leikkijöiden antamia leikkivihjeitä ja liittyä leikkiin?

Hyväksyykö lapsi muitten lasten leikkitekoja yhteisessä leikissä?

Osaako lapsi neuvotella ja vuorotella leikissä?

Onko lapsilla mahdollisuus muokata leikkiympäristöään sopivan haastavaksi?

Onko lapsilla monipuolisesti leluja ja leikkivälineitä käytössään?

Onko lapsilla mahdollisuus käyttää leikkivälineitä luovasti ja yhdistellen niitä eri leikeistä?

Muokataanko leikkiympäristöjä lasten kanssa yhdessä ja rikastetaanko leikkiteemoja?

Kuinka paljon lapset voivat vaikuttaa leikkikaverin ja -paikan valintaan?

Annetaanko lapsille vapautta toteuttaa itseään leikissä ja rakentaa itse leikkinsä?

Onko leikille varattu riittävän pitkä yhtenäinen aika, jotta leikki voi kehittyä?

Voiko samaa leikkiä jatkaa myöhemmin, vai onko leikit siivottava välillä pois?

Käytetäänkö puhetta tukevia keinoja myös leikin ohjauksessa?

Sitoutuvatko kasvattajat lasten leikkiin ja pidetäänkö sitä tärkeänä asiana?

Pystynkö olemaan havainnoitavan lapsen suhteen objektiivinen?

Tiedostanko omien myönteisten tai kielteisten ennakko-oletusteni vaikutuksen havainnointiin?

Havainnoinko sekä tuen tarpeita että taitoja ja vahvuuksia?

Erotanko havainnot ja tulkinnot toisistaan?

1/

RALLA leikin arviointi:

Nimi: _____

Ryhmä: _____

Ikä (vuotta /kuukautta) _____

Sukupuoli: tyttö poika

Lasta arvioidaan tutussa ympäristössä, joka mahdollistaa arvioitavan lapsen liittymisen muiden lasten leikkiin. Lapsi saa itse ideoida mitä, missä ja kenen kanssa leikkii. Arvioinnin alussa lapselle kerrotaan, että hän saa leikkiä mitä haluaa.

Leikkiä havainnoidaan vähintään kahdessa eri leikkitilanteessa, jotta lapsen leikistä saadaan riittävästi tietoa leikkikäyttäytymistä kuvaaviin väittämiin vastaamiseksi.

Arvioidessasi mieti lapsen HAVAINNOITAVISSA olevaa leikkitoimintaa. Täytä oheinen kaavake arvioiden, miten usein lapsi ilmentää kaavakkeessa kuvattua leikkikäyttäytymistä. Pyri kirjaamaan havaintojasi realistisesti, perustuen siihen, mitä olet nähnyt. Älä tee tulkintaa siitä, miten tämän ikäinen lapsi yleensä toimii, vaan kirjaa todellisia havaintojasi.

KRITEERIT PISTEYTYKSELLE:	Suhteuta arviointiasi oheisen prosentuaalisen kuvauksen mukaisesti.
1 = tuskin koskaan	kuvaava lapsen toimintaa alle 5% ajasta vapaassa leikkitilanteessa
2 = harvoin	kuvaava lapsen toimintaa n. 5-35% ajasta vapaassa leikkitilanteessa
3 = melko usein	kuvaava lapsen toimintaa n. 35-75% ajasta vapaassa leikkitilanteessa
4 = lähes aina	kuvaava lapsen toimintaa n. 75-100% ajasta vapaassa leikkitilanteessa

Lapsen vahvuudet ryhmätoiminnassa:**Lapsen pulmat ryhmätoiminnassa:**

LEIKILLISEN ASENTEN OSOITTAMINEN	Tuskin koskaan	Harvoin	Melko usein	Lähes aina
1. Nauttii toiminnasta ja leikistä; hänellä on hauskaa leikissään	1	2	3	4
2. Osoittaa uteliaisuutta ympäristöä ja sen esineitä kohtaan	1	2	3	4
3. Aloittaa leikin ilman aikuisen tukea	1	2	3	4
4. Antautuu leikkimisen prosessiin keskittyen toimintaan	1	2	3	4
5. Tutkii kiinnostuneena ympäristön tarjoamia mahdollisuuksia	1	2	3	4
6. Uteliaana osallistuu uusiinkin leikkeihin	1	2	3	4
7. Hassuttelee ja vitsailee	1	2	3	4
8. Päättää itse mitä tekee ennemmin kuin matkii toisten tekemistä	1	2	3	4
9. Osallistuu yhteiseen vapaaseen leikkiin aktiivisena toimijana	1	2	3	4
10. Innostuu toimintaan uusissa leikkiympäristöistä	1	2	3	4
11. Osoittaa tunteitaan leikin kuluessa	1	2	3	4
12. Osoittaa pätevyyden tunnetta, esim. osoittamalla tyytyväisyyttään	1	2	3	4
13. Mukauttaa omaa toimintaansa tehdäkseen leikistä haasteellisempaa tai hausempaa	1	2	3	4
14. Ottaa riskejä ja etsii itselleen haasteellista toimintaa	1	2	3	4
15. Kiusoittelee positiivisesti ja leikkisästi	1	2	3	4
16. Rikkoo leikillisesti toiminnan sääntöjä ja etsii haasteita, mukauttaakseen leikkiä	1	2	3	4

3/3

LEIKKITARINOIDEN LUOMINEN	Tuskin koskaan	Harvoin	Melko usein	Lähes aina
17. Leikkii jäsentyneesti, leikissä on selkeä tarkoitus	1	2	3	4
18. Hyväksyy toisen lapsen leikkitekoja osaksi yhteistä leikkiä	1	2	3	4
19. Antaa esineille ominaisuuksia, esim. Nukke on kipeä, auto on rikki	1	2	3	4
20. Keksii itse omia leikki-ideoita	1	2	3	4
21. Käyttää leikissään monenlaisia/vaihtelevia leluja ja esineitä	1	2	3	4
22. Korvaa puuttuvia esineitä jollakin leikisti olevalla (näkymättömällä), esim. Kattilassa on ruokaa leikisti	1	2	3	4
23. Jakaa leluja toisten kanssa sovussa	1	2	3	4
24. Oppii/ymmärtää uuden leikin säännöt	1	2	3	4
25. Rakentaa leikkiympäristöä leikin aluksi tai edetessä, esim. Koteja, majoja	1	2	3	4
26. Leikkii teemaa tai tarinaa	1	2	3	4
27. Leikkii arkipäivän tapahtumiin perustuvia rooli- leikkejä, esim. Kotileikkiä tai kauppaleikkiä	1	2	3	4
28. Ottaa itselleen roolin, on leikisti joku muu kuin on	1	2	3	4
29. Käyttää esineitä symbolisesti, esim. Laatikkoa pöytänä, palikkaa autonä	1	2	3	4
30. Käyttää esineitä luovalla ja omaperäisellä tavalla	1	2	3	4
31. Liittyy meneillään olevaan leikkiin sopeutuen sen sääntöihin	1	2	3	4
32. Leikkii seikkailuleikkejä, esim. Prinsessaa, merirosvoa tai avaruusmiestä	1	2	3	4
33. Kertoo leikkiessään leikin tapahtumia	1	2	3	4
34. Aktiivisesti muuntaa tai mukauttaa teemaa leikin edetessä	1	2	3	4
35. Neuvottelee leikin säännöistä toisten leikkijöiden kanssa	1	2	3	4
36. Siirtyy joustavasti leikin vaiheesta toiseen yhteisessä leikissä	1	2	3	4
37. Jakaa leikin ideansa toisten leikkijöiden kanssa	1	2	3	4
38. Ymmärtää toisten lasten rakentamia leikin sääntöjä	1	2	3	4

Itse täytettävä ja muokattava havainnointilomakepohja

Havainnoija: _____

PVM: _____

	Lapsi	Lapsi	Lapsi	Lapsi
Havainnoitava asia				
Havainnoitava asia				
Havainnoitava asia				
Havainnoitava asia				
Havainnoitava asia				

Havainnointilomake

Lapsen nimi: _____

Havainnointipäivä: _____

Havainnointipaikka: _____

Havainnoitava tilanne: _____

Muut lapset: _____

Havainnoija: _____

Kello	Havaintoja	Huomioita ja tulkintoja	Ideoituja ja keinoja

Liite 5. Lapsen leikin havainnointilomake

Leikkihavainnointi: Lapsen leikin havainnointilomake (Lomake ei ole tarkoitettu lapsen kehityksen arviointiin)

18.2.2014

*Käytetty menetelmä ja leikissä havainnoitavat muuttujat pohjautuvat kulttuurihistorialliseen teoriaan (L.S. Vygotsky, D.B. Elkonin, A.N. Leontjev ja muut), jonka pohjalta The Center of Play and Toys/MSUPE keskuksen tutkijat tekivät alkuperäisen taulukon (E.O. Smirnova ja I.A. Ryabkova). Moskovaalaisten tutkijoiden luvalla muuttujia kehitettiin edelleen (M. Bredikyte) ja niitä on käytetty eräänä tutkimusvälineenä LUES:n Itsesäätelyn kehitys leikissä –projektissa (tutkimusjohtaja P. Hakkarainen, Vilnan leikkilaboratorio). Lisäksi lomaketta ja ohjeistusta on käytetty Vantaan varhaiskasvatuksen leikin painopistetyöskentelyssä ja nyt VKK-Metron kehittämistyössä.

Lapsen ikä vuosina	HUOMAA! Lasten ikäryhmittely on vain suuntaa antava. Todellisuudessa vaihtelu voi olla suurta ja riippuu lapsen kokemuksista.			
	(2,5 – 3)	(3 – 4)	(4 – 5)	(5 – 7)
Leikkivälineet	Oikeita esineitä – voivat olla myös leluja	Korvaavat esineet, palikat voivat olla leipiä jne.		Kuvitellut välineet, konkreettista esinettä ei välttämättä tarvita leikissä
“Minä” ja “leikkiminä”	Oikea “Minä”, ei roolia	Rooliin asettuminen, leikkiteot määräytyvät roolin kautta ja ehdoilla		Roolit ovat joustavia, juonen mukaisia muutoksia, toimii ohjaajan asemassa
Suhde leikkikumppaniin	Oikea leikkikumppani, ei roolia	Kumppani roolissa, hyvin vähän vuorovaikutusta, rinnakkaisleikkiä	Kumppani roolissa, leikkitoiminnot määräytyvät roolien sääntöjen mukaan	Leikkikumppani roolissa, usein mielikuvituskumppani
Leikitila	Oikea tila, aivan pienimmille lapsille ei kovin tärkeä		Leikitila rakennettu tavaroilla ja esineillä	Leikitila vain sovittu sanoilla tai teoin
Leikkiteot	Erilliset toiminnot; Kertautuvat toimintojen ketjut	Toimintojen ketjut; Erilliset ja kertautuvat peräkkäiset leikkiteot	Kertautuvat peräkkäiset leikkiteot; Erilliset leikitapahtumat	Erilliset leikitapahtumat; Peräkkäisten leikitapahtumien ketju
Leikin ‘käsikirjoitus’ / kertomus	Emotionaalisesti tärkeiden arjen tilanteiden toistoa	Lyhyet, improvisoidut arjen tapahtumajaksot	Seikkailujuonet – esteiden / vaarojen ylittämistä	Kuvittelu / fiktiojuonet, - tosi ja mielikuvitus sekoittuvat
Leikin pääsisältö	Toimintoja esineiden kanssa	Rooli ja roolin määrittelemät teot.	Roolivuorovaikutus kumppanin kanssa	Tarinan rakentaminen leikkien (Lasten yhdessä improvisoitu leikki on heidän keksimänsä tarina)